

Mánná- strategiija

Lapsistrategia • Barnstrategin
Child Strategy

GEASA DÁT STRATEGIIJA LEA?

Buohkaide earáahkásaš
mánáide.

Dutnje, guhte
dárbbášat veahki.

Dutnje, guhte leat
lihkoheapme.

Dutnje, guhte leat
buorre ustit munnje.

Dutnje, guhte
dárbbášat ustiba.

Dutnje, guhte ledjet
goas nu mánná.

Ja dutnje, geas goas nu
šaddá rávis olmmoš.

SUOMA NAŠUVNNA LAŠ

Mánná- strategiija

**LAPSI-
strategia**

Našuvnnaš mánnástrategiija válmmaštallan álggii oaiveministtar Juha Sipilä ráđđehusbajis Máná áigi (Lapsen aika) 2040 -bargguin. Bargu lea joatkašuvvan oaiveministtar Sanna Marin ráđđehusbajis parlamentáralaš komiteabargamis ja dan doarju virgebarggu vehkiin.

Našuvnnaš mánnástrategiija parlamentáralaš komitea lea dohkkehan dán strategiija oassin smiehttamušastis juovlamánus 2020 (Stáhtaráđi kansliija almmustahttinráidu 2021:8). Komitea čoakkádus, smiehttamuš, riikkabeaivvejoavkkuid almmolaš cealkámušat ja strategiija doarjjan lean sierraalmmustahttimat gávdnojit čoahkis strategiija neahttasiidduin www.lapsistrategia.fi.

Sisdoallu

- 7 STRATEGIIJA OANEHAČČAT**
- 8 Guovddáš linnjemat
- 11 Strategiija vuoigatvuođalaš ja servodat-
laš vuođđu

- 14 JUOHKEHAŠ MÁNÁ SUOPMA**
- 16 Višuvdnan mánáid vuoigatvuođaid
gudnejahtti Suopma
- 20 Olggušteami ja sierraárvosašvuođa
duostun
- 24 Hávváduvvi sajjadagas lean mánáid
vuoigatvuođaid dorvvasteapmi
- 29 Máná suodjaleapmi veahkaválddis

36 BURESVEADJÁN JA ČEAHPES MÁNÁT

- 38 Mánáid ja bearrašiid sosiála- ja dearvvašvuođabálvalusat
- 44 Árabajásgeassin ja skuvlejupmi
- 51 Bearraša doarvái buorre birgenláhki sihke barggu ja bearraša oktiiheiveheapmi
- 56 Mánáid lagaš- ja veardásašgaskavuodat
- 61 Mánáid astoáigi ja áiggeájit

68 MÁNÁT OSOLAŽŽAN SERVODAGAS

- 70 Mánáide čuohcán váikkuhusaid árvoštallan ja mánnabušehta dahkan
- 74 Mánáid vuoigatvuolta dasa ahte sil guldaluvvojit ja sii ožžot dieđu

78 STRATEGIIJA DOIBMIIBIDJAN

- 80 Strategiija ja doibmiibidjanplána

Strategiija oane- haččat

Guovddáš linnjemat

Mánástrategiijain ráhkaduvvo mánáid vuoigatvuodaid gudnejahtti, máná- ja bearašpositiiva Suopma. Lassin mánástrategiijain dorvvastuvvo mánáide guoskevaš vuodđo- ja olmmošvuoigatvuodageatnegasvuodaid ulbmillaš ja jearggalaš ollašuhttin earenoamážit ON mánáid vuoigatvuodaid soahpamuša mielde. Našuvnnalaš mánástrategiija dárbu lea boahtán ovdan mángga eará rádđehusa áigge.

Strategiija dárbbášuvvo earenoamážit danin, ahte

- 1.** mánáid vuoigatvuodaid dáfus dehálaš mearrádusat ja linnjemat leat dájvja biđgosat eaige álo vuodđuduva jearggalaččat Suoma vuodđo- ja olmmošvuoigatvuodageatnegasvuodaid gudnejahttimii, ja dan dihtii
- 2.** mánáid vuoigatvuodaid ollašuvvan lea sorjavaš geavatlaččat olu su duogážis, bearrašis ja earáin seammalágan áššiin.

Dán strategiija guovddáš ulbmilin lea ráhkadit suvdilis, jearggalaš ja mearrediđolaš vuodu našuvnnalaš máná- ja bearašpolitihkkii. Strategiijain ovddiduvvo mánáid ja bearrašiid guoskevaš mearrádusdakkama, ovttasbarggu ja doaibmanvugiid nu, ahte dain vuhtiiváldojuvvo ollislaččat ja systemáhtalaččat vuodđo- ja olmmošvuoigatvuodageatnegasvuodaid buot hálddahusa surggiin ja dásiin.

Strategiija vuodđuduvvá golmma oaivejurdagii:

I

Strategiijain ráhkaduvvo albmaláhkái máná- ja bearašpositiivva, mánáid vuoigatvuodaid gudnejahtti Suopma.

II

Mánáid vuoigatvuodaid ja sajádaga stáđásmahttet nu ahte mánát vuhtiiváldojuvvojit buot politihkalaš ja duođalaš doaimmamis earáid servodaga láhtuid bálddas ja ahte mánát ožžot dieđu sidjiide gullevaš vuoigatvuodain.

III

Hávváduvvi sajádagas lean mánáid sajádat dorvastuvvo ja sin dárbbuid dovddastit buorebut.

ON:id mánáid vuoigatvuodaid soahpamuša 1 paragrafa mielde oppalašsoahpamušain mánáin oaivwildit juohkehačča gii lea vuollel 18-jahkásaš, juos ii dievas agi jovssa árabut mánái heivvolaš lágaid mielde. Našuvnnalaš mánástrategiija guoská ná buohkaid vuollel 18-jahkásaččaid. Lassin strategiijas ja dan doibmiibidjamis vuhtiiváldojuvvo viidásit bearrašiid, main mánát leat, sihke mánávuođa ja rávisvuođa gaskkas lean nuorra rávisolbmuid.

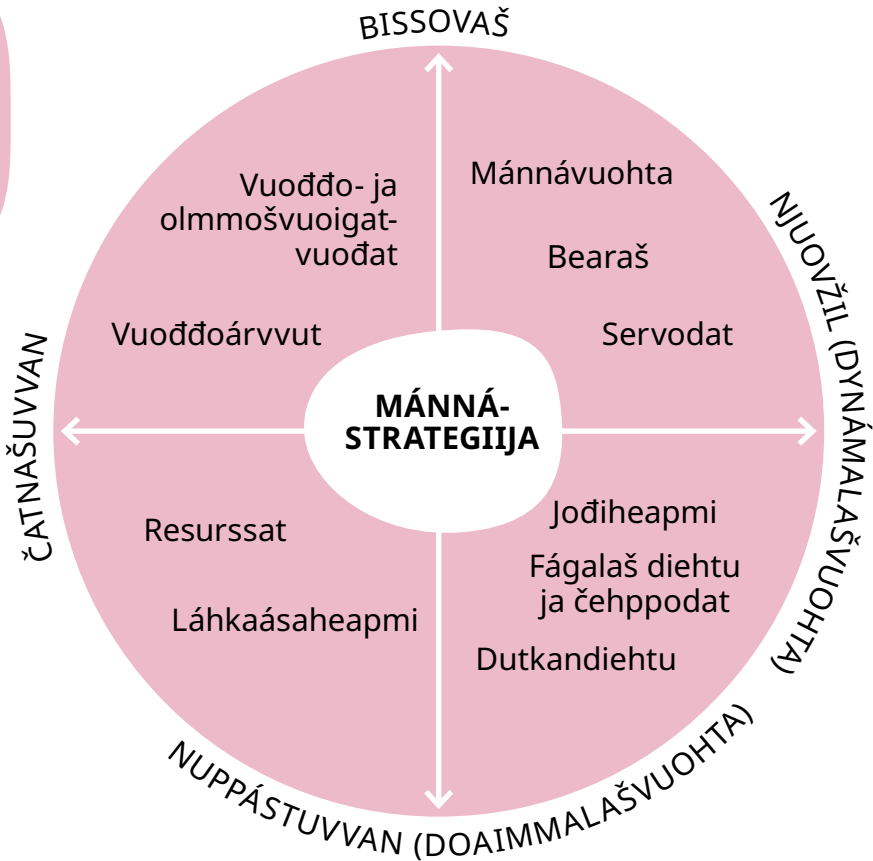
Strategiija vuoigatvuođalaš ja servodatlaš vuođđu

ON:id mánáid vuoigatvuođaid soahpamuš (SopS 59–60/1991) lea Suoma geatnegahtti olmmošvuoigatvuođasoahpamuš. Dat meroštallá daid vuollel 18-jahkásaččaide gullelaš vuoigatvuođaid, maid soahpamušstáhtat galget dorvvastit eallima eará muttuin ja servodaga eará guovlluin.

Dát mánnástrategiija lea oaivvilduvvon ollašuhttit soahpamuša Supmii ásahan geatnegasvuođaid. Strategiija mieigá ON:id mánáid vuoigatvuođaid soahpamuša lassin earáide Suoma guoskevaš vuođđo- ja olmmošvuoigatvuođageatnegasvuođaide ja Suoma nana riektestáhtaárbevrrui.

Strategiija duogážin leat ON:id mánáid vuoigatvuođaid soahpamuša njeallje oppalašprinsihpa: olgguštahtekeahtesvuohta, máná ovddu ovdasadji, máná vuoigatvuohta eallimii, heggii báhcimii ja ovdáneapmái ja máná searvevuohta.

Mánnástrategiija sajádat mánáid guoskevaš mearrádusdahkama ja doaimma vuodđun ja birraš:

Oppalašvuođat maid mánnástrategiijas galgá váldit vuhtii:

- Mánáid áiggeájiid ja eará astoáiggi doaimma ollašuhhtin
- Mánáid suodjaleapmi
- Mánnábearraša doarvái buorre eallindási ja sosiáladorvvu sihke barggu ja bearraša oktiiheiveheapmi
- Mánáid ja bearrašiid dárbbuid dávistan sosiála- ja dearvvašvuođabálvalusaid ollašuhhtin
- Máná individuála dárbbuide vástidan árabajásgeassima ja skuvlejumi ordnen
- Máná lagaš- ja veardásašgaskavuodaid doarjun
- Mánáid gullama, oassálastima ja váikkuhanvejolašvuođaid ovddideapmi
- Vuoigatvuođaid dorvvasteapmi mánáide, geat leat hávváduvvi sajádagas
- Olgušteami ja sierraárvosašvuođa dusten mánáid ja mánnájoavkkuid dáfus
- Máná ovddu vuosttas sadjásašvuođa aktiiva heiveheapmi ja mánnáváikkuhusaid árvvoštallan
- Mánnááššiid koordineren, mánnástrategiija, dieđuid čohkken ja máná rivttiide guoskevaš skuvlejupmi

Juohkehaš máná Suopma

Suopma lea buorre
báiki mánáide riegádit
ja rávásmuvvat.

Višuvdnan mánáid vuoigatvuođaid gudnejahtti Suopma

Mánnastrategiijain ráhkaduvvo mánáid vuoigatvuođaid gudnejahtti, mánna- ja bearašpositiivva Suopma.

Strategiija višuvdnan lea Suopma, gos mánáid vuoigatvuođat ollašuvvet ollásit ja ovttaveardásaččat buot servodaga oasseguovlluin. Duon višuvnnas servodaga visot sektoriid doaimmit dovddastit mánáid vuoigatvuođaid mearkkašumi ja mánna- ja bearašpositiivva servodaga árvvu. Višuvnnas oaivilduvvon Suopma dahkkojuvvo ovttas.

Mánna- ja bearašpositiivva Suopma investere mánáid ja bearrašiid buresveadjimii. Buresveadjima doarju bearrašiid doarvái buorre birgenláhki, doaimman barggu ja bearašeallima oktiiheiveheapmi, buorre almmolaš bálvalusat ja doaimmagáibádusat báikkálaš ja guovlluguovdasaš dásis ja aktiivvalaš álbmotservodat.

Višuvnna čuvvon Suomas buorredási, ovtaveardásaš ja máŋggabealat árabajásgeassima ja skuvlejumpi ollašuhttet máná vuoigatvuođa šaddamii, ovdáneapmái ja oahppamii. Máná máŋggalágán eallindilit ja dárbbut dovddastuvvojit ja veahkaválldi, olggušteami ja sierraárvosašvuođa duostun váldojuvvo duođas. Dákkáraš Suopma lea buorre báiki mánnái riegádit ja šaddat.

Mánáid vuoigatvuođaid gudnejahtti Suopma darvána mánáid ovdanbuktán oainnuide ja sihkkarastá sidjiide vejolašvuođa oažžut ahkedásistis mielde dieđu váttisge áššiin. Mánát váldet beali iežas árgga birrasiidda ja diliide, ja leat beroštuvvan maiddái servodagamet stuorra, sohkabuolvvaid badjel ollán gažaldagain. Mánát dovddastit earet eará dálkkádatnuppástusa guovddáš mearkkašumi sin boahttevuhthii sihke digitálalašuvnna uhkiid ja vejolašvuođaid. Mánáid oassálastin lea deatalaš sajádagas višuvnna čuvvon Suomas.

Mánáid vuoigatvuođaid gudnejahtti Suomas mánáide ja bearrašiidda váikkuheaddji doaibman čuovvu plánavuloš mánná- ja bearašpolitihka ja mánáid vuoigatvuođaid ollašuvvama buot politihkalaš doaibmamis. Višuvnna čuvvon servodagas sihkkarastojuvvo, ahte doaibmama váikkuhusaid mánáide árvvoštallet fuolalaččat ja ahte mánáid guoskevaš mearrádusdahkan vuođđuduvvá buorredási dihtui ja áššáigullevaš árvvoštallamii. Das Suomas ollašuvvet sohkabuolvvaid gaskasaš vuoiggalašvuohta ja mánáid vuoigatvuohta ossodahkii servodaga resurssain.

Mánáid vuoigatvuodaid gudnejahtti Suopma lea demokrátalaš riektestáhta. Dat eastada ovddalgihtii servodatlaš polárašuvnna, dieđuiguin manipulerema ja oktasaš gažaldagaid šaddama radikálan ja danin dat dovddasta demokratiija- ja olmmošvuoigatvuodabajasgeassima mearkkašumi. Lea dehálaš doarjut juohkehaš máná vuoigatvuoda positiiva boahttevuhtii ja sin searvevuoda servošiin ja servodagas.

Nanus ja resiliensa servodat lea deatalaš sajádagas go vástiduvvo nuppástusaide, kriissaide ja spiehkastatdiliide. Mánáid vuoigatvuodaid gudnejahtti Suomas dorjot mánáid, bearrašiid ja servošiid návccaid ja kriisanannodaga ja dorvvastit mánáid vuoigatvuodaid maiddái hui váttis diliin. Višuvnna čuvvon Suopma vástida maiddái boahttevuoda hástalusaide čehpet ja gudnejahttimin mánáid vuoigatvuodaid.

Mánáid rivttiid
gudnejahttán Suopma
lea demokrátalaš
riektestáhta.

Olggušteami ja sierraárvosašvuoda duostun

DÁLÁ DILLI JA OLMMOŠVUOIGATVUOĐAVUOĐDU

Mánáid vuoigatvuodaid gudnejahtti Suopma lea juohkehaš máná Suopma. Dan Suomas mánáid vuoigatvuodaid ollašuvvan ii leat sorjavaš su sohkaduogážiis, bearašduogážiis dahje eará iešvuodain. Mánáid vuoigatvuodaid albma láhkai gudnejahttán servodagas vuhtiiváldet máná mánggalárganvuoda ja máná earálárgan diliid ja dárbbuid seammás go dorvvastit guđege máná vuoigatvuoda suinna meannudeapmái agi ja ovdánandási mielde dakkárin go son ieš lea.

Dán muttus mánáid buresveadjin lea Suomas šaddan poláralažžan: stuorimus oasis mánáin manná bures,

muhto oassi mánáin veadjá funet. Buresveadjima polárašuvdna ávjuluvvá kriisadiliin ja spiehkastadiliin, ja kriissaid vahátlaš čuovvumušat čoggojit olbmuide geat leat heajumus sajádagas. Birgenláhkeválttisvuođat heajudit mánáid vejolašvuođaid ovttaveardásaš ja dásseárvosaš searvevuhtii servodagas. Mánnávuođas vásihuvvon sierraárvosašvuohta dahje váilevašvuohta sáhtta speadjalastit guhkás rávisvuhtii, ja fuollan leat maiddái mánnábearašgeafivuođa váikkuhusat sohka buolvaid badjel.

Olggušteapmi guoská mánggaid mánáid sierra sivaid dihtii. Ovdamearkka dihtii sohka duogáži, liikeivdnái, oskkoldahkii, gillii, váddui dahje buohcuvuhtii, sohka beallái dahje seksuála sodjui laktásan olgguštanvásáhusat guoskkahit maiddái mánáid. Mánggat dáin áššiin dovddastuvvojit láhkaásaheamis, mii vuostálastá olggušteami, muhto olggušteami eastadeamis ja ovttaveardásašvuođa lasiheamis árggas leat vel olu barggut.

Vigiide darváneami lassin lea dehálaš doaimmat mearrediđolaččat ja ovddalgihtii vai sihkkarastojuvvo, ahte juohkehaš máná searvevuohta servodagas ollašuvvá nu bures go vejolaš. Mánáid sierraárvosašvuohta bohtá ovdan, jos válmmaštalladettiin mearrádusaid ja plánedettiin doaimmama ii vuhtiiváldojuvvo daid duodalaš váikkuhusaid earálágan sajádagain lean mánáide. Danin válmmaštallamis ja plánen- ja ovddidanbarggus galgá

vuhtiiváldit sihke mánáid iežas čuozáhatjoavkun ja mánáid gaskaneaset earálágan diliid ja dárbbuid.

Olggušteami ja sierraárvosašvuođa dusten lea okta ON:id mánáid vuoigatvuođaid soahpamuša guoddi prinsihpain. Soahpamuša 2 paragrafa mielde soahpamušstáhtat gudnejahttet ja dáhkidit oppalašsoahpamušas dovddastuvvon vuoigatvuođaid buohkaide daid lágageavahanválddi vullosaš mánáide makkárga erohallamiid haga. Lassin dat álget visot dárbbášáhtti doaimmaide vai sihkkarastet, ahte máná suodjalit buotlágan olggušteamis ja ránggáštusain, mat vuođđuduvvet su vanhemiid, lágalaš fuolaheddjiid dahje earáid bearašláhtuid sajádahkii, doaibmamii, oainnuide dahje jáhkuide. Olgguštahtekeahthesvuođas ja ovttaveardásaš meannudeamis mearriduvvo maiddái mángggain eará olmmošvuoigatvuođasoahpamušain. Seammas ON:id mánáid vuoigatvuođaid komitea lea deattuhan dihtui vuođđuduvvama mearkkašumi mánáid buresveadjima ja vuoigatvuođaid ovddideamis. Dán muttus mánáid sajádaga guoskevaš diehtočoaggimis leat inkonsekveanttat ja rabas sajit, mii heajuda dieđuin jodiheami mánáid buresveadjima buorideapmin.

Suopma lea
buot mánáid
Suopma.

STRATEGIIJALAŠ LINNJEMAT

I Ovddidit mánáid ovtaveardásašvuođa plánavuloš doaimmaiguin. Čoaggit ja ávkkástallat dieđu buresveadjinerohusain ja daid sivain, ja álgit doaimmaide buresveadjinerohusaid geahpedeapmin nu váikkuheaddji ja mánáid vuoigatvuođaid gudnejahtti vugiiguin go vejolaš.

II Sihkkarastit, ahte earálágan bálvalusat, doarjjahámit ja searvevuođa kanálat leat ovtaveardásaččat ja olgguštahtekeahhtá oažžumis buot mánáide. Ovddidit juksama ja earálágan diehtoservodaga doaibmanhámiid mánáid geahččančiegas ja vuhtiiváldimiin máná mánggalágánvuođa.

Hávváduvvi
sajádagas
lean mánáid
vuoigatvuodaid
dorvvasteapmi

DÁLÁ DILLI JA OLMMOŠVUOIGATVUOĐAVUOĐDU

Máná sajádat sáhtta leat sierra sivaid dihtii hávváduvvi vugiin, mii gáibida virgeoapmahaččain ja eará doibmiin earenoamáš fuomášumi. Raššudat sáhtta laktásit guhkesáigásaš ráhkaduslaš olggušteapmái ovdamearkka dihtii váttu, buohcuvuođa dahje liikeivnni geažil. Raššudat sáhtta nuppe dáfus leat diliid guovdu, jos máná lea ovdamearkka dihtii mánáidsuodjalusa áššehassan dahje son lea rihkkosa oaffarin, rihkkosis eahpiduvvon dahje áššáskuhtton. Deatlaš leage, ahte buot mánáid guoskevaš mearrádusdahkamis ja doaibmamis vuhtiiváldojuvvojit herkket ja diliid guovdu máná duođalaš diliid.

Ii leat doarvái Suoma olmmošvuoigatvuođageatneg asvuođat ollašuvvamii, ahte váldooasis mánáin manná bures. Dán muttus dat mánát, geat leat juoga sivas eanet hávváduvvi sajádagas go earát, eai álo oaččo doarjaga ja veahki, man sii dárbašivčče. Mánáide oaiwilduvvon bálvalusat eai álo leat jearggalaččat ja ollislaččat oažžumis, ja bálvalusaid olaheapmi sáhtta duođalaččat gáibidit návccaid, mat visot mánáin dahje bearrašiin eai leat. Mánáid geat deivet maiddá olggušteaddji ráhkadusaid dahje soddjilkehtes láhttenvugiid justa

dain diliin, main sii dárbbášivčče eanemus doarjaga dahje veahki.

Mánáid diliin sáhttet leat seammá áigge dakkáraš mánggat eará áššit, mat lasihit mánggaiguin eará vugiiguin su raššodaga. Dát hástala virgeoapmahaččaid ja earáid doibmiid hearkkes máná ovddu vihkkedallamii, mánggaámmátlaš ovttasbargui ja bálvalusaid juksama buorideapmái. Seammás galgá sihkkarastit, ahte mánáin meannudit álo oasálažžan doaibmamis, ii dušše su diliidis oaffarin.

ON:id mánáid vuoigatvuođaid soahpamušas lea vuhtiiváldojuvvon earenoamážit hávváduvvi sajádagas lean mánáid sajádagaid earet eará bearraša olggobealde orron mánáid sajádaga guoskevaš 20 paragráfas, lámis mánáid guoskevaš 23 paragráfas ja unnitlohkojoavkkuide gullevaš mánáid guoskevaš 30 paragráfas. Hávváduvvi sajádagas lean mánáid sajádat dorvvastuvvo maiddái mánggain eará olmmošvuoigatvuođasoahpamušain ja bearráigeahččanorgánaid geavadagain.

Ii reahkká,
ahte eanaš
oasis mánáin
manná bures.

STRATEGIIJALAŠ LINNJEMAT

I

Vuhtiiváldit ráššodaga ollislaččat ovddalgihtii eastadeaddji barggus, divvu doaibmabijuin ja bálvalusain ja vuoigatvuođadorvovuođadagain. Lasihit ovddalgihtii eastadeaddji barggu sihke doarjaga ja darváneami árra muttus.

II

Lasihit doaimmaid vai earenoamáš hávváduvvi sajádagas lean mánáid vuoigatvuođat ollašuvvet. Nannet máŋggaámmátlaš barggu vugiid ja ovttasbarggu ráhkadusaid vuhtiiváldimin seammás mánáid ja bearrašiid individuála dárbbuid. Vuhtiiváldit bearrašiid doarjumis eanet plánavuložiid dáidda gullevaš ja lagašbirrasis lean mánáid sajádaga ja vuoigatvuođaid.

III

Ovddidit vugiid dovddastit ja vuhtiiváldit sihke ráhkaduslaš olggušteami váikkuhusaid ja diliid guovdu raššodaga máná posišuvnnas. Dovddastit máná diliin earálágan raššodaga lasiheaddji áššiid ja daid čoggoma.

Máná suodjaleapmi veahkaválddis

DÁLÁ DILLI JA OLMMOŠVUOIGATVUOĐAVUOĐDU

Suomas lea dahkkojuvvon nana ovddidanbarggu mánáid suodjaleapmin veahkaválddis. Veahkaválddi vahátlašvuohta dovddastuvvo buorebut ja miellaguottut mánáide čuohcán veahkaváldái leat čavgan.

Hástalussan lea ain dat, ahte veahkaváldi ja illasteapmi máná lagaš- ja veardásašgaskavuodain báhcá mendo dávjá oaidnemeahttumin. Bálváluvuogádat ii álo lihkostuva vástidit doarjaga dárbbuide doarvái beaktilit. Mánnán vásihuvvon fysalaš, vuoiŋgalaš dahje seksuála veahkaváldi lea fuopmášahtti riskadahkki maŋit buresveadjimii, ja mánnái alces čuohcán

veahkaválddi lassin maiddáí máná áican veahkaváldi su lagašgaskavuodain lea vahátlaš mánnái.

Vaikko miellaguottut mánáide čuohcán veahkaváldái leat čavgan, mánggat mánát deivet ain árggastis veahkaválddi, heađušteami, ávkkástallama dahje illasteami. Mánát deivet veahkaválddi maiddáí bearraša olggobealde ovdamearka dihtii skuvllas, áiggeájiin dahje digitála birrasis, iige máná vásáhusa duođalašvuohta dovddastuvvo doarvái bures. Máná buresveadjima sáhhtá áitit maiddáí máná iežas vahágahttán láhtten. Dan lassin, ahte veahkaválddi vásihan mánnái ii gávdno rivttesáigásaš ja váikkuheaddji veahkki, veahkaváldái sivalaš mánáide ii maiddáí gávdno dárbbasahtti veahkki. Mánáid gaskasaš dahje muđui mánáid hárjehan veahkaváldái eai darván doarvái beaktilit.

Digitála biras lea dehálaš oassi mánáid árggas, muhto dat fállá maiddáí kanála heađušteapmái ja givssideapmái. Mánáid vásihan seksuála heađušteapmi nehtas lea oalle dábálaš. Mánáid iežas dorvodáidduid ja digitála vuorrováikkusdáidduid nannen veahkeha eastadit oasi heađušteamis, ja lassin mánáide lea vejolaš oažžut viehka álkit veahki. Mánáid vásihan seksuála heađušteapmái ja rohcošeapmái galgá darvánit dalán.

Mánáid suodjaleapmi buot veahkaválddis lea okta ON:id mánáid vuoigatvuođaid soahpamuša guovddáš čuoggáin, ja vuoigatvuohta eallimii lea dorvvastuvvon maiddáí earáin olmmošvuoigatvuođasoahpamušain. Soahpamuša 19 paragrafa mielde soahpamuštáhtat

álget visot dárbblaš láhkaásahuslaš, hálddahaslaš, sosiálalaš ja skuvlema doaimmaide vai suodjalit mánáid buotlágan rumašlaš ja vuoiŋgalaš veahkaválddis, vahágahttimis ja illasteamis, suostamis dahje berošmeahtun dahje fuones meannudeamis dahje ávkkástallamis. Mánáide čuohcci veahkaválddi dusten lea guovddážiis maidái soahpamuša molssaevttolaš beavdegirjjiin ja mánggain earáin olmmošvuoigatvuođasoahpamušain, dego Lanzarote ja Istanbul soahpamušain.

Juohke mánás
lea eavttuhis
vuoigatvuohta eallimii
ja suodjaleapmái buot
veahkaválddi hámiin.

STRATEGIIJALAŠ LINNJEMAT

I Juohkehaš mánás lea eavttuhis vuoigatvuohta eallimii ja suodjaleapmái buot veahkaválddi hámiid vuostá.

II Joatkit barggu mánáide čuohcán veahkaválddi vuostá. Nannet vánhenvuođadáidduid ja vánhenvuođa doarjaga nu, ahte gávdnat mánáide vahátlaš šaddadanvugiide albma, máná vuoigatvuođaid ja máná earenoamášsajádaga gudnejahttán molssaeavttuid.

Stáđásmahttit bargovugiid veahkaválddi ja heađušteami eastadeapmái ja árra darváneapmái. Giddet earenoamáš fuomášumi digitála birrasis dáhpáhuvvan veahkaváldái ja heađušteapmái ja veahkaválddáš materiálli mii leavvá digitála birrasis. Ovddidit dorvodáidduid ja digitála dáidduid nannen šaddadanmálliid ja oahpahusa.

IV

Álgit plánavuloš doaimmaide vai nannet veahkaválddi dahje headušteami vásihan mánáid bálvalusaid ja investeret mánnágávppi ja eará olmmošgávppi vuostásaš bargui viidasit eará hálddahussurggiin.

V

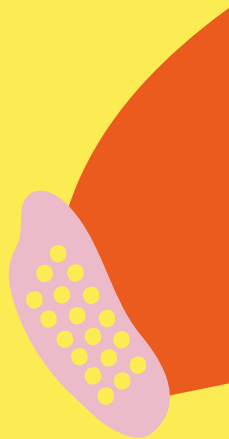
Ovddidit vugiid dovddastit veahkaválddi ja illasteami nu árra muttus go vejolaš nu, ahte mánná beassá su dorjon bálvalusaid birii dalánaga go daid dárbbáša. Dustet mánáide čuohcá veahkaválddi uhki ja gárgehit válmmašvuodaid earálágan veahkaválde- ja illastandiliide darváneapmái.

VI

Ohcat beaktilis, máŋggaámmátlaš ja máŋggasuorggat meannudemiid mánáid veahkaválddáš láhttema eastadeapmin. Dorvvastit mánáidsuodjalusa vejolašvuodaid hástaleaddji sadjásašfuolahusa ollašuhhtimii ja doarjut bearrašiid barggus mánáid veahkeheapmin.

Buresveadján ja čeahpes mánát

Váldomihttomearri
lea mánáid
buorre eallin.

Mánáid ja bearrašiid sosiála- ja dearvvašvuođa- bálvalusat

DÁLÁ DILLI JA OLMMOŠVUOIGATVUOĐAVUOĐDU

Oaiveulbmilin lea mánáid buorre eallin, man mánáid ja bearrašiid doaimmi bálvalusvuogádat doarju. Sosiála- ja dearvvašvuođafuolahusa bálvalusvuogádaga sáhtta áddet nu, ahte dat lea ordnašuvvan golmma dássái: dan vuosttamuš dásis dustejuvvo dearvvašvuođa ja sosiálalaš váttsivuođaid ovddalgihtii eastadeami vugiiguin, nuppi dásis figgojuvvo eastadit juo gávdnon buohcuvuođaid dahje sosiálalaš váttsivuođaid šaddama duođalabbon, ja goalmát dásis figgojuvvo divvut ja geahpedit juo duođalažžan ovdánan buohcuvuođa dahje sosiálalaš váttsivuođa hehttejeaddji váikkuhusaid.

Dán muttus vuogádat lea bieđggus ja sajáiduvvan sierra, ja eandalii mánggaid eará bálvalusaid dárbbášan mánát ja bearrašat sáhttet duođalaččat báhcit veahki ja doarjaga haga. Bálvalusaid oktiiheiveheamis leat áicojuvvon váttisvuodát earet eará vuodđo- ja spesiáladási bálvalusaid gaskkas sihke mielladearvvašvuodábálvalusaid ja earáid sosiála- ja dearvvašvuodábálvalusaid gaskkas. Lámis mánáid ja sin bearrašiid bálvalusaid koordineren lea váilevaš, mii váttásmahtta fuopmášahtti olu mánáid šaddama doarjuma. Bálvalusvuogádaga hástalusat oidnojit maidái mánáidsuodjalusas.

Buorre mielladearvvašvuoda vuodđu šaddá mánnávuodas, ja dan dihtii mielladearvvašvuoda dorjon ja dan hehttehusaid dikšon bálvalusain lea deatalaš mearkašupmi mánáid buresveadjima dáfus. Mielladearvvašvuoda hehttehusat leat mearkašahtti álbmotdearvvašvuodalaš hástalus, eaige mielladearvvašvuodábálvalusat dán muttus ollašuva seammá dásis earáiguin sosiála- ja dearvvašvuodábálvalusaiguin. Mielladearvvašvuoda hehttehusaid dikšun ja buorre mielladearvvašvuoda nannen gáibidit doaimbi bálvalusaid sihke mánggasuorggat doaimbajibuid olgguštuwoma ja váttisvuodaid čoggoma eastadeapmin.

Skuvlejuvvon, čeahpes ja bures veadján bargoveahka veahkeha dorvvastit mánáid vuoigatvuodaid ja buresveadjima čehpet ja jearggalaččat. Sosiála- ja dearvvašvuodábálvalusaid bargoveaga molsašuvvama

geahpedeapmi sihkarastá maiddái oasistis bálvalusaid kvalitehta ja joatkašuvvama, go bálvalusaid geavaheaddji mánná sáhhtá luohhtit kontáktan iežas dorvvolaš rávisolbmui. Dán muttus dát ulbmilat eai ollašuva dievaslaččat, muhto bargoveahka lea mánggain bálvalusain noađuhuvvon ja molsašuvvan lea stuoris.

Bálvalusvuogádaga galgá vuodđuduvvat bálvalusaid mánáid ja bearrašiid geahččančihkii, kvalitehtii, reahkkámii ja juksanvuhtii. Doarvái buorre árra muttu doarjja sihke buresveadjima ja dearvvašvuođa ovddideapmi leat rivttes vuogit eastadit losit bálvalusaid dárbbu sihke buoridit guhkesáigásaččat mánáid ja bearrašiid eallinkvalitehta ja árgga. Sosiála- ja dearvvašvuođafuolahusa bálvalusaid váikkuheaddjivuođa lasiheapmi nanne ovttasbarggu čuvgehusdoaimmain ja astoáiggi bálvalusaiguin ja eará servošiiguin.

Sosiála- ja dearvvašvuođabálvalusat leat deatalaččat mánggaid olmmošvuogitvuodageatneg asvuodaid deavdimis. ON:id mánáid vuogitvuodaid soahpamuša 24 paragrafas nannejuvvo, ahte mánás lea vuogitvuohhta buoremus vejolaš dearvvašvuodadillái ja dearvvašvuođabálvalusaide, ja vuodđolága 19.3 § mielde almmolaš váldi galgá dorvvastit, dan mielde go lágas dárkileappot ásahuvvo, juohke oktii doarvái buorre sosiála- ja dearvvašvuođabálvalusaid ja ovddidit álbmoga dearvvašvuođa. Sosiála- ja dearvvašvuođabálvalusat leat maiddái guovddázis mánggain Eurohpá ođasmahtton sosiálalaš vuodđogirjji mearrádusain.

STRATEGIIJALAŠ LINNJEMAT

I

Ovddidit juksanvuođa ja vuollegaš šielmmá doaimmanhámiid ovdamearkka dihtii bearašguovddášmálla vehkiin, ja dan ahte bálvalusat ordnejuvvojit mánáid ja bearrašiid geahččančiegas. Dovddastit vejolašvuođaid ovddidit ávaštalli ja ovddalgihtii eastadeaddji doaimmanhámiid ja árra doarjaga ja nannet bálvalusaid dihtui, dárbbui ja individuála bálvalusbálgáide vuodđuduvvi vugiin. Doarjut bargoveaga máhttima, buresveadjima ja bissovašvuođa.

II

Dorvvastit juohkehaš mánnái dorvvolaš šaddanbirrasa ja earáid buorre mielladearvvašvuođa gáibádusaid. Ovddidit mielladearvvašvuođabálvalusaid ja buorre mielladearvvašvuođa ovddideaddji bargohámiid ja láhttenvugiid viidáseappotge.

III

Vuhtiiváldit viidásit sosiála- ja dearvvašvuođabálvalusaid ovtastuvvama čuvgehusbálvalusaide, earálágan buresveadjima ja dearvvašvuođa ovddideaddji bálvalusaide, doaimmaide ja servošiidda. Ovddidit goalmát sektora gáibádusaid doarjut mánáid ja bearrašiid bálvalusvuogádaga dievasmahttima vugiin.

IV

Vuhtiiváldit hávváduvvi sajádagas lean olbmuid, dego earenoamáš doarjaga dárbbaseaddji mánáid, bálvalusdárbbuid. Ovddidit mánáidsuodjalusa kvalitehta ja doaimiid válmmašvuođaid ollašuttit mánáid vuoigatvuođaid dievaslaččat. Doarjut buorre meannudanvugiid ovddideami mánáidsuodjalusa eará doaimmanbirrasiin.

V

Vuhtiiváldit rávisolbmuid bálvalusain eanet plánavuložiid sin lagašbirrasis lean mánáid sajádaga ja vuoigatvuođaid. Dovddastit mánáid earálágan bearašdilliid ja vuhtiiváldit buorebut go dál bearrašiid ja bearašhámiid máŋggahámatvuođa.

Árabajásgeassin ja skuvlejupmi

DÁLÁ DILLI JA OLMMOŠVUOIGATVUOĐAVUOĐDU

Buorrekvalitehtat ja ovtaveardásaš árabajásgeassin ja skuvlejupmi leat Suoma nanusvuodát. Dat leat oasisitit dahkan vejolažžan Suoma ovdáneami máhttimii, innovašuvnnaide ja teknologijai vuodđuduvi servodahkan, ja lagaš logijagiin skuvlejupmi lea deatalaš dahkki barggu nuppástusaide vástideamis. Suomas lea bures skuvlejuvnon bargoveahka, alladit skuvlejuvnon oahpaheaddjit ja earenoamáš skuvlenuogádat, mainna buvttadit alladási máhttima ja ovddidit mánáid ollislaš buresveadjima.

Buorrekvalitehtat ja ovtaveardásaš árabajásgeassin, ovdaoahpamus ja skuvlejupmi dássejit mánáid duogážis

bohtán buresveadjinerohusaid ja sierraárvosašvuođa. Dutkamušain lea gávnnahuvvon, ahte buorrekalitehtat árabajásgeassimii oassálastimis lea mearkkašupmi maŋit oahppama dáfus. Go veardiduvvo mánggaide eará riikkaide, Suomas lea vuollegaš oassálastindássi árabajásgeassimis, vaikko buorrekalitehtat árabajásgeassimis lea guhkesáigásaš ávki máná ollislaš ovdáneapmái. Ovdaoahpahussii oassálastin lea viiddis ja dasa oassálastá measta oppa ahkeluohkká. Jos skuvlavázzin gaskkalduvvá dahje oahppanbohtosat báhcet fuotnin juo ovdal vuodđoskuvlla čađaheami, olguštuvvonriská lassána mearkkašahtti olu.

Árabajásgeassin sihke ovda- ja vuodđooahpahus leat čuvgehusbálvalusat ja mánáid guovddáleamos árgga birrasat, main mánáid doaibman ja searvevuhta ollašuvvet. Árabajásgeassimis ja skuvlejumis lea deatalaš vuhtiiváldit mánáid earálágan individuála dárbbuid ja eallindiliid ja vejolaš hávváduvvi sajádahkii váikkuheaddji ráhkadusaid. Doaibmi mánggasuorggat ovttasbargu doarju máná ja bearraša buresveadjima ja oahppama. Oahppama doarjja galgá leat doarvái oažžumis. Oahppanerohusat lassánit vuodđooahpahusa áigge ja eanemus mearkkašahtti joavkkuid gaskasaš erohusat albmanit lagabus vuodđooahpahusa maŋimus ahkeluohkáid. Fuollan lea maiddá, ahte gánddaid ja nieiddaid oahppanerohusat leat jo OECD-riikkaid stuorimusat ja dat leat ain stuorrumin.

Buoremus dilis árabajásgeassin ja skuvlejupmi sihke dorvvastit máná vuoigatvuođa oahppamii, ja fáallet dili

veardásašgaskavuodaide, searvevuhtii ja guhkesáigásaš buresveadjimii. Oahppama bálddas galgáge vuhtiiváldit buresveadjima ja sihkkarastit, ahte máná doarjja ja oahppofuolahus dorjot ja ovddidit nubbi nuppis. Oahppan buvttada buresveadjima ja buresveadjin doarju oahppama. Givssideami ja veahkaválddi vuostásaš bargui dárbbášuvvo doaibmi láhttenvugiid ja resurssaid. Máhttima ja resurssaid lassin galgá sihkkarastit, ahte mánáid gullan ja oassálastin árabajásgeassimis ja skuvllas ollašuvvet oktilaččat ja ollislaččat.

ON: id mánáid vuoigatvuodaide soahpamuša 28 paragrafas mearriduvvo juohkehaš máná vuoigatvuodas oažžut oahpahusa ja 29 paragrafas meroštallet skuvlejumi ulbmiliid. Soahpamuša 28 paragrafas soahpamušstáhtat čatnasit maiddái álgit doaibmabijuide skuvlavázzima jeavddalašvuoda ovddideapmin ja skuvlavázzima gaskkalduhttima geahpedeapmin. Vuodđolága 16 §:s dorvvastit čuvgehuslaš vuoigatvuodaide ja ásahuvvo juohkehačča vuoigatvuodas nuvtá vuodđooahpahussii. Árabajásgeassimis ja skuvlejumis lea deatalaš mearkkašupmi maiddái earáid olmmošvuoigatvuodageatnegasvuodaide ollašuttimis.

STRATEGIIJALAŠ LINNJEMAT

I

Jorgalit oahppanbohtosiid buoret guvlui ja geahpedit sierraárvosašvuođa plánavuloš ja ulbmillaš doaibmabijuiguin. Sihkkarastit dárbbashahti resurssaid árabajásgeassimis ja skuvlejumis. Dáhkidit juohkehaš mánnái vejolašvuođa individuála dárbbuid vástideaddji skuvlejupmái ja ollislaš oahppamii ja máhttima ovdáneapmái. Dorvvastit eará mánnájoavkkuid sajádaga ja vuhtiiváldit raššodaga nannemin searvvušlaš ja oassálasti doaibmankultuvrra sihke sihkkarastimiin doaibmi inklušuvnna ja individuála oahppanbálgáid.

II

Dovddastit árabajásgeassima mearkkašumi oassin skuvlenuogádaga. Lasihit árabajásgeassima oassálastindási buktimin viidáseappot ovdan árabajásgeassima individuála ja servodatlaš mearkkašumi, geahpedemiin plánavuložiid kunddarmávssuid ja viiddidemiin mávssuhisvuođa. Ulbmilin guhkit áigegaskkas lea nuvtá árabajásgeassin. Buoridit árabajásgeassima kvalitehta earet eará dorvvastemiin dárbbášahtti ja doarvá alladit skuvlejuvvon bargoveaga sihke árvoštallamin ja ovddidemiin doaimama mánggabealagiid. Buoridit árra vuođđodáidduid oahppama ja vuorrováikkuhusgaskavuođaid bissovašvuođa ovddidemiin ovdaoahpahusa ja vuođđooahpahusa álgomuttu ollislašvuohtan. Čatnat oktii iđit- ja eahketbeaivedoaimama sihke riekkesdoaimma eanet oassin skuvlabeaivvi ja investeret doaimama kvalitehtii.

III

Dorvvastit gáibádusaid mánáid oahppamii, ovdáneapmái ja skuvlavázzima doarjagii sihke bajásgeassin- ja oahpahusbargoveaga bargui ja oahppi- ja oahppofuolahusa bálvalusaide. Galgá sihkkarastit máŋggasuorggat ovttasbarggu ollašuvvama, vai mánát ja bearrašat ožžot doarvái buorre ollislaš doarjaga. Ávkkástallat juo lean vugiid ja ohcat máŋggasuorggagiid ođđa vugiid skuvlavázzima gaskkalduvvama ja olgguštuvvoma eastadeapmái. Vuhtiiváldit earenoamážit skuvlejumi lađasmuttuide. Sihkkarastit, ahte juohkehaš mánná sáhtta čađahit vuodđooahpahusa maŋŋá unnimustá nuppi dási dutkosa.

IV

Ovddidit máhttima ja lasihit resurssaid mánáid buresveadjima doarjumii árabajásgeassimis, skuvllas ja earáin árgga servošiin. Givssideami eastadeapmi ja bargoráfi ovddideapmi galgá leat plánavuloš ja jotkkolaš árggas dáhpáhuvvi doaibman. Nannet dovdduid- ja vuorrováikkuhusdáidduid árabajásgeassimis ja skuvllain. Givssideapmái darváneapmái ja veahkaválddi eastadeapmin ráhkaduvvon doaibmanmálliid doaibma árvvoštallojuvvo, buorrin gávnnehuvvon vuogit lebbejuvvojit ja ođđa vugiid ráhkadit gávnnehuvvon dárbbuid mielde.

Bearraša doarvái buorre birgenláhki sihke barggu ja bearraša oktiiheiveheapmi

DÁLÁ DILLI JA OLMMOŠVUOIGATVUOĐAVUOĐDU

Bearraša doarvái buorre birgenláhki lea dehálaš dahkki máná buresveadjimii. Almmolaš válldi bargun lea doarjut bearraša ja earáid mánáid fuolahusas vástideddjiid vejolašvuodaid dorvvastit máná buresveadjima ja individuála šaddama. Suoma álbmotekonomiija noađuhit nuppástuvvi fuolahusgaskavuolta ja vuollegaš riegádanlohku, ja bearraša ráhkadeami eastagat ja riegádanlogu geahppáneapmi leat váttisvuolta maiddá olmmošlaš perspektiivvas. Stuorat barggolašvuodadási ja doaibmi bargo- ja ealáhuseallin leat suvdilis álbmotekonomiija vuoddu.

Mánáid vuoigatvuodaid ollašuvvan gáibida nannosut doarjjafierpmi bearrašiidda go mii dál lea, vai bearrašiid noađuheapmi ja mánnábearašgeafivuohtha eai jorggit máná illáveadjun. Lea dihtosis, ahte bearraša heajos sisaboahodássi ja vuollegaš barggolašvuodadássi heajudit mánáid sajádaga máŋgga dáfus, ja dát riska lea dovddastuvvon maddái Suomas earenoamážit oktofuolaheaddjibearrašiin. Mánnábearrašiid geafivuohtha ii álo leat oktavuodas bargguhisvuhtii, muhto juoba bealis geafes bearrašiin lea vánhen gii fitná barggus.

**Bearraša doarvái
buorre áigáiboahthu
lea dehálaš mánáid
buresveadjima
dahkki.**

Bearrašiid buresveadjima ovddidit njuovžilis vejolašvuođat ja válljenvejolašvuohta barggu ja bearraša oktiiheiveheapmái máná eará ahkemuttuin. Bearrašpositiivva bargoeallin lea olles servodaga ášši: buoremus dilis vejolašvuođat njuovžilis dahje oasseáigásaš bargamii veahkehit sihke ollašuhttit mánáid vuoigatvuođaid ja vástidit nu bearrašiid go ealáhuseallima dárbbuide. Dálá dilis bearraša dili vuhtiiváldimii ja barggu ja bearraša oktiiheiveheapmái leat goittotge mánggat eastagat.

Bearrašiid guovddáš rolla máná vuoigatvuođaid ollašuvvamis lea dovddastuvvon mánggain ON:id mánáid vuoigatvuođaid soahpamušaid paragráfain seammá láhkai go ekonomalaš, sosiálalaš ja čuvgehuslaš vuoigatvuođaid dorvvasteaddji olmmošvuoigatvuođasoahpamušain. ON:id mánáid vuoigatvuođaid 26 paragráfas mearriduvvo nammejahkii juohkehaš máná vuoigatvuođas návddašit sosiáladorvvus. Suoma vuođđolága 19.3 § dievasmahtá sosiáladorvvu guoskevaš vuođđovuoigatvuođaid ásahtusain, man mielde almmolaš váldi galgá maiddái doarjut bearraša ja earáid mánáid fuolahusas vástideddjiid vejolašvuođaid dorvvastit máná buresveadjima ja individuála šaddama.

STRATEGIIJALAŠ LINNJEMAT

I Čatnasit geahpedit mánnábearašgeafivuođa mearrediđolaš doaimmaiguin čađa servodaga. Mánnábearrašiid doarvái buorre birgenlági sihkkarastin ja mánnábearašgeafivuođa geahpedeapmi loktejuvvojit deaddočuoggán sosiáladorvvu ovddideamis.

II

Ovddidit ovttasbarggus bargoeallima bearašpositiivvalašvuođa ja dovddastit earálágan barggu bargama vugiid. Barggu, oahpuid ja bearraša oktiiheiveheamis vuhtiiváldojuvvo bearrašiid ja bearašhámiid mánggahámatvuođa ja olles mánnávuođaáiggi buorebut go dál. Lasihit njuovžilis vejolašvuođaid bearrašiidda juohkit dikšunovddasvástádusa vánhemiid ja earáid lagaš olbmuid dego áhkuid ja ádjáid gaskkas. Dorvvastit bearrašiid válljenfriijavuođa ordnet earenoamážit unna mánáid divššu ruovttus.

III

Vuhtiiváldit bearrašiid ja bearašhámiid mánggahámatvuođa earálágan njuolgggo dahje eahpenjuolgggo doarjjahámiin, mat leat oaivvilduvvon bearrašiidda. Bearrašiidda oaivvilduvvon doarjja ovddiduvvo vuhtiiváldit njuoratmánámuttu dárbbuid lassin maddái eará mánnávuođaáiggi buorebut go dál.

Mánáid lagaš- ja veardásašgaskavuodat

DÁLÁ DILLI JA OLMMOŠVUOIGATVUOĐAVUOĐDU

Lagaš- ja veardásašgaskavuodain lea stuorra mearkkašupmi nu mánáide go rávisolbmuide. Lagaš olmmošgaskavuodat nannejit buresveadjima ja suddjejit vuostegieđageavadiid váikkuhusain. Dutkamušaid olis stuorra oasis mánáin lea buorre gaskavuohta vanhemiiguin ja leat lagaš ustibat, ja dovdologut leat juoba buorránan vássán jagiid áigge. Buorre gaskavuodat maiddái áhkuiide ja ádjáide dorjot oasistis máná ollislaš ovdáneami.

Buot mánáin eai goittotge leat doarjjan buresveadjima ovddideaddji lagaš- ja veardásašgaskavuodat, ja mánggat mánát vásihit

oktonasvuođa, illasteami, veahkaválddi dahje váttis bearašdiliid. Váikkuhusat buresveadjimii leat fuopmášahttit ja joatkašuvvet dávjá guhkás boahhtevuhtii.

Oktonasvuohta čoggo dávjá juo gárvásit heajut sajádagas lean mánáide. Earenoamážit sadjásašfuolahusas lean dahje muđuid ruovttu olggobealde orru mánáid oktavuodadoallan su lagaš olbmuide sáhttá leat uhcánaš, ja bearrašiid birgenláhkeváttisvuođat lasihit riskka máná vásihan oktonasvuhtii ja olggobeallai báhcimii. Máná perspektiiva ja lagašgaskavuodaid gáhttema dehálašvuohta báhcá maiddái goas nu fuomáškeahttá váttis earránandiliin.

Digitála biras lea ain dehálut mánáid lagaš- ja veardásašgaskavuodaid dáfus. Oktavuodadoallan ustibiiguin ja lagaš olbmuiguin dáhpáhuvvá dávjá neahtas, ja gáiddusoktavuođat sáhttet dahkat vejolažžan njuovžilis ovttas leahkima earálágan diliin. Seammás

**Stuorra oasis
mánáin leat buorit
gaskavuodat
vánhemiidda ja
lagaš ustibat.**

Digitála biras lea ain dehálut mánáid lagaš- ja veardásašgaska- vuođaid dáfus.

digitála biras deattuha dárbbu darvánit givssideapmái, heađušteapmái ja eará veahkaváldái ođđa vugiin, dasgo dat fállá maiddáai ođđa kanálaid vahátlaš albmanemiide.

Máná lagaš- ja veardásašoktavuođaid mearkkašumi lea dovddastuvvon mánggain olmmošvuoigatvuođasoahpamušain ja bearráigeahččanorgánaid ávžžuhusain. ON:id mánáid vuoigatvuođaid soahpamuša 9(3) paragrafa mielde soahpamuštáhtat gudnejahttet vánhemis dahje vánhemiin earus orru máná vuoigatvuođa bajásdoallat persovnnalaš gaskavuođaid ja njuolggoktavuođaid guktuide vánhemiidda jeavddalaččat, baicce jos dat lea máná ovddu vuostásaš. Vuodđolága 10 §:s bealistis ásahuvvo priváhtaeallima suojis, ja ásahus doallá sisttis maiddáai bearašeallima suoji Eurohpá olmmošvuoigatvuođasoahpamuša 8 paragrafa mielde.

STRATEGIIJALAŠ LINNJEMAT

I Dorvvastit máná vuoigatvuođa doallat oktavuođa vanhemiiguin, oappážagaiguin ja earáiguin mánái lagaš olbmuiguin eará eallinmuttuin. Vuhtiiváldit máná ovddu mielde mánái lagaš ja su árggas fuolaheaddji rávisolbmuid, dego eatni, áhči ja áhkuid ja ádjáid, mearkkašumi.

Ovddidit mearrediđolaččat doaimmaid mánáid oktonasvuođa eastadeapmin ja veardásašgaskavuođaid nannemii. Doarjut searvvušlašvuođa ja vuorrováikkuhusa mánáid árggas, árabajásgeassimis ja skuvllas, astoáiggis ja áiggeádjedoaimmas.

Dovddastit digitála birrasa mearkkašumi mánái lagaš- ja veardásašgaskavuođaid dáfus ja nannet media- ja vuorrováikkuhusdáiđuid maddái elektrovnnalaš kommunikašuvnnas.

Mánáid astoáigi ja áiggeájit

DÁLÁ DILLI JA OLMMOŠVUOIGATVUOĐAVUOĐDU

Mánás lea vuoigatvuohta dorvvolaš astoáigái, stoahkamii ja hoahpohis dillái. Dát vuoigatvuohta sáhttá ollašuvvat máŋggaiguin vugiiguin nu ruovttus go earáin máná árgga birrasiin. Astoáiggi golaheapmi ja áiggeádjedoaimmat leat dehálaččat máná veardásašgaskavuodaide ja olgguštuvvoma eastadeapmái. Áiggeádjedoaimmama bokte máná eallimis leat maiddá eanet rávisolbmot, geat sáhttet áicat máná fuolaid. Áiggeájit veahkehit mánáid ovddidit dáidduideaset ja máhttoseaset iežas sojuideaset ja sávaldagaideaset mielde. Lihkadanlaš eallinvuogi ja ollislaš buresveadjima gáibádusaid sáhttá doarjut

áiggeájiid ja astoáigge doaimmaid lassin maiddái árabajásgeassimis, skuvllain ja oahppolágádusain oassin bajásgeassinbarggu. Astoáiggi ja áiggeádjedoaimmama servošat veahkehit maiddái doarjut searvevuođa servodagas.

Áiggeádjedoaimman lea Suomas ealaskas ja mánát leat aktiivvalaš buđaldeaddjit. Áiggeájiid menddo garra mihttomearrái sikten ja dat ahte duvdojuvvo menddo olu čađaheapmái sáhttet heajudit áiggeáji máná dárbbuid vuhtii váldima ja luovvat mánáide deaddagiid. Dán perspektiivva galgá vuhtiiváldit gilvvohallanšlájain ja áiggeájiin maid álggahit nuorran. Mánngat mánát loahpahit áiggeáji 12–15 jagi agis. Dán sáhtášii oassái garvit, jos mánáid searvevuolta ollašuvvašii nannoseappot ja sii sáhtašedje mitalit buorebut dárbbuideaset ja sávaldagaideaset dáin ahkejagiin, ja jos áiggeájiid ordnejeaddjiin livččii eanet diehtu rávásmanagi dagahan nuppástusain earenoamážit fysalaš ja dovdoeallima ovdáneami surggiin. Mánngga áiggeájis fitnan seammá áigái sáhtta leat maiddái okta vuohki vealtit garvit luohpama rávásmanagis ja ovddidit máná iežas givrodagaid gávdnana.

Áiggeádjovejolašvuodát molsašuddet earet eará ássanbáikki, bearraša ruhtaváriid ja ustitbire mielde, iige buohkain mánáin leat vejolašvuolta dorvvolaš buđaldeapmái ja astoáigge golaheapmái.

Mánáid buđaldeapmi lea Suomas juohkašuvvan sosioekonomalaš posišuvnna mielde, mas šaddet buresveadjin- ja dearvvašvuodáerohusat guhkás

rávisvuhtii. Buot áiggeájit eai leat divrásat, muhto bearraša vuollegaš sisaboahodássi lea aiddo muttát gáržudit máná vejolašvuodaid sojuidis čuvvon áiggeáji välljemii ja veardásašgaskavuodaid bajásdoallamii astoáiggedoaimmain. Sosioekonomalaš duogáš váikkuha maiddá kultur- ja dáiddaáiggeájiid juksanvuhtii geavatlaččat. Seammás áiggeájiide johtin sáhtta leat mánggain bearrašiin váttis dahje juoba veadjemeahtun ordnet. Skuvlabeaivvi oktavuodas dahje skuvlla lagašvuodas ollašuvvan áiggeájit álkidahttet oasistis dán.

Máná vuoigatvuohta stoahkamii ja astoáigái lea dorvvastuvvon ON:id mánáid vuoigatvuodaid soahpamuša 31 paragrafas, man mielde soahpamuštáhtat dovddastit máná vuoigatvuođa vuoiŋgasteapmái ja astoáigái, su agi dássásaš stoahkamii ja áhpásmuhttindoaibmamii sihke friija oassálastimii kultureallimii ja dáidagiidda.

**Mánás lea
vuoigatvuohta
dorvvolaš friddjaáigái,
stoahkamii ja
hoahpohis dillái.**

STRATEGIIJALAŠ LINNJEMAT

I

Ovddidit mánáid astoáiggi ja áiggeádjedoaimma doibmiid válmmašvuođaid ollašuhhtit mánáid vuoigatvuođaid doaimmainis ja doarjut buorre láhttevugiid ovddideami. Lasihit áiggeádjedoaimma doibmiid pedagogalaš máhttima ja diehtima mánáid ovdáneamis ja ahkemuttuin sihke rávásmanagi dagahan nuppástusain earenoamážit fysalaš ja dovdoeallima ovdáneami guovlluin.

II

Vuhtiiváldit nannoseappot ja čađačuohppan vugiin mánáid geahččančiegaid astoáigge doaimmain ja áiggeájiin. Fuolahit, ahte áiggeádji ii leat dušše čađaheapmái giddanan dahje ásat mánnái menddo stuorra gáibádusaid, vuordámušaid dahje deaddagiid. Dovddastit dáidaga vuodđooahpahusa mearkkašumi oassin skuvlenuogádaga ja nannet dan nu, ahte dat livččii áin eanet mánáide vejolaš eará sajiin riikkas. Dorvvastit mánáid vejolašvuoda guhkesáigásaš buđaldeapmái.

III

Lasihit máná buresveadjima sihkkarastimin, ahte juohkehaš mánás lea vejolašvuohta áiggeádjái mas son lea beroštuvvan ja govttolaš ja mánggabealat astoáigge doaibmamii. Lasihit ovtaveardásašvuođa dorjon ja dásseárvosaš sihke nuvtá ja govttolaš áiggeádjervejolašvuođaid skuvlabeaivvi oktavuodas. Dáinna dahkkojuvvo vejolažžan maiddái dan, ahte buohkain mánáin lea vejolašvuohta eanet áiggeájiide. Dovddastit lihkan- ja kulturbajásgeassima mearkkašumi sihke eaktodáhtolaš barggu ja searvedoaimma rolla mánáid ollislaš buresveadjima ja ovdáneami doarjumis.

IV

Ovddidit doaimmaid, maiguin dorvvastit mánáid veadjima, doarvái vuoinjasteami ja astoáiggi.

Mánát osolažžan servodagas

Vaikke vuollel
18-jahkásaččain eai
leat agis beales dievas
politihkalaš rievttit, sii
leat dásseárvosaččat ja
dehálaš servodaga lahtut.

Mánáide čuohcán váikkhusaid árvoštallan ja mánnábušeahta dahkan

DÁLÁ DILLI JA OLMMOŠVUOIGATVUOĐAVUOĐDU

Mánáid vuoigatvuođaid ollašuvvan báhcá deivvolažžan ja biedggusin, jos sidjiide čuohcán váikkhusaid eai árvoštala jearggalaččat reguleremis, politihkalaš mearrádusdahkamis ja resurssaid juohkimis. Dálá dilis váikkhusaid árvoštallama viidodat molsašuddá dan mielde, man njuolgga mánáide čuohcán mearrádusdahkan dahje doaibman lea gažaldagas. Geavatlaččat mánnaváikkhusaid árvoštallan sáhttá báhcit hui uhcánažžan, vaikko mearrádusdahkamis dahje doaibmamis livččii hui fuopmášahtti váikkhusat máná sajádahkii.

Suoma nana gielddalaš iešráđđen mearkkaša dan, ahte eará gielddain orron mánáid sajádat sáhttá leat

earálágan. Mánjggain gielddain leat váldán atnui buorre meannudanvugiid earenoamážit mánnáváikkuhusaid árvvoštallamis ja mánáid buresveadjima ovddideami mearrádusdahkamis. Buorre meannudanvugiid oktilažžan dahkamii riikkaviidosáččat dárbbasit goittotge lasi bargoneavvuid.

Vaikko olmmošváikkuhusaid árvvoštallan lea ovddiduvvon mearrádusdahkama ja doaibmama oassin, mánáide čuohcán váikkuhusaid árvvoštallan ii dahkkojuvvo systemáhtalaččat ja ollislaččat. Mánáid oasi bušeahta dahkamis čuvvojuvvo hárve. Suomas lea dahkkojuvvon bargu mánáid buresveadjima indikáhtoriid ovddideapmin, muhto diehtovuodus leat váilevašvuodát earenoamážit ovttaveardásašvuođaperspektiivvas. Mánáid buresveadjima guoskevaš dieđučoaggima rabas sajit sihke dieđu mánjggabealat ja áigequovdilis ávkkástallama váilevašvuodát heajudit mánáide guoskevaš mearrádusdahkama váikkuhanvuodá ja vuogálašvuodá.

ON:id mánáid vuoigatvuodaid soahpamuša 3 paragrafa mielde buot mánáid guoskevaš virgeoapmahašdoaibmamis galgá vuosttamuššan vuhtiiváldit máná ovddu. Mánát leat áidna olmmošjoavku, man dát geatnegasvuohta guoská. Mánnáváikkuhusaid árvvoštallan ja mánnabušeahta dahkan leat guovddáš bargoneavvut máná ovddu ovdasaji sihkkarastimii sihke Suoma vuodđo- ja olmmošvuoigatvuodageatnegasvuodaid doibmiidjama čuovvumii.

STRATEGIIJALAŠ LINNJEMAT

I Mánáide ja bearrašiidda čuohcán váikkuhusaid árvvoštallan válđojuvvo systemáhtalaččat oassin mearrádusdahkama ja doaimama hálddahusa buot dásiin, ja daid dorjot mánnáváikkuhusaid árvvoštallama atnui válđimis ja ollašuhhtimis. Dát lea earenoamáš dehálaš gielddaid dáfus. Váikkuhusárvvoštallamiid sisdoallu ja mearkašupmi spesifiserejuvvo mearrádusaid ákkain. Váikkuhusaid árvvoštallan olahuvvo maiddái bušeahttaárvalusmearrádusaid válmmaštallamii ja čuovvumii.

Mánnáváikkuhusaid árvvoštallama ja mánnábušeahta dahkama guoskevaš meannudeamit ja máhttin ovddiduvvo viidásit čađa ráđđehusbajiid.

Mánáid guoskevaš diehtu čoggojuvvo jearggalaččat ja dieđučoaggimis lean ráiggit dugņojuvvojit. Dieđu geavaheapmi ja analyseren ovddiduvvo jearggalaččat. Diehtu ávkkástallojuvvo mearrádusdahkamis ja doaimmamis.

Mánáid vuoigatvuohta dasa ahte sil guldaluvvojit ja sii ožžot dieđu

DÁLÁ DILLI JA OLMMOŠVUOIGATVUOĐAVUOĐDU

Máná vuoigatvuohta searvevuhtii lea dehálaš vuoddo- ja olmmošvuoigatvuohta. Váikko vuollel 18-jahkásaččain eai leat agistis bealis dievas politihkalaš vuoigatvuođat, sii leat dásseárvosaččat ja dehálaš servodaga láhttut. Mánáid searvevuhta sihke dan doarju demokratiija- ja olmmošvuoigatvuođabajásgeassin leat deatalaččat mánáid ovdáneamis ja bajásgeassimis aktiivvalaš stáhtaborgárvuhtii ja dievaslaš servodatlaš doaibmamii.

Mánáid vejolašvuođaid leat osolažžan, dasa ahte sin guldalit, oažžut dieđu sihke doaibmat aktiivvalaš ja máhtti servodaga láhttun galgá dorvvastit ollislaččat ja ahkedási mielde. Dán muttus mánáid oasálašvuohta ja

dat ahte sin guldaluvo leat biđgosat eaige ollašuva buot mánáid guoskevaš mearrádusdahkamis. Váttisvuohtan lea maiddái dat, ahte oassi mánáin báhcet ain ođđasit fuomášumi ja guldaleami haga. Searvevuođa váilevaš ollašuvvan sáhttá doalvut čoggojeaddji olggobeallai báhcimii, mii lea aiddo muttát heajudit servodatlaš mearrádusdahkama ja doaibmama suvdilisvuođa.

ON:id mánáid vuoigatvuođaid soahpamuša 12(1) paragrafa mielde soahpamušstáhtat dáhkedit mánnái, gii lea návccalaš hábmet iežas oainnuidis, vuoigatvuođa ovdanbuktit friddja dáid oainnuidis buot máná guoskevaš áššiin. Máná oainnuid galgá vuhtiiváldit máná agi ja ovdánandási mielde. Vuodđolága 6.3 §:s bealistis mearriduvvo, ahte mánáin galgá meannudit dásseárvosaččat indiviidan, ja sii galget oažžut váikkuhit sin guoskevaš áššiide ovdánandásiidis mielde. Mánáid vuoigatvuohta dasa ahte sin guldalit ja dieđu oažžun lea dorvastuvvon maiddái earáin olmmošvuoigatvuođasoahpamušain, dego ON:id lámis olbmuid vuoigatvuođaid guoskevaš oppalašsoahpamušas ja Eurohpá ráđi unnitlohkorámmasohpamušas.

STRATEGIIJALAŠ LINNJEMAT

I Mánáid searvevuolta, vuoigatvuolta dasa ahte sin guldalit ja sii ožžot dieđu, vuhtiiváldojuvvo systemáhtalaččat mánáid juogo njuolgat dahje eahpenjuolgat guoskevaš mearrádusdahkamis ja doaibmamis. Mánáid oainnuid sisdoallu ja mearkkašupmi spesifiserejuvvo mearrádusaid ákkain.

II

Sihkkarastit, áhte buohkain mánáiguin doaimman rávisolbmui lea doarvái buorre áddejupmi ja máhttin mánáid searvevuođa ja doaimmama doarjumis.

III

Mánáid searvevuohhta, vuoigatvuohhta dasa ahte sin guldalit ja dieđu oažžun buoriduvvo ovddežis rastáhálddahaslaččat bargamin ja nannemin buorre meannudanvugiid oassin ráhkadusaid ja mánáid árgga. Bargamis vuhtiiváldojuvvo earenoamážit daid mánáid, geaid oainnuid eai vuhtiiváldojuvvo seammá olu.

Strategiija doibmiibidjan

Mánnástrategiija
sisdoalut guoskkahit
buot servodatlaš
eallima.

Strategiija ja doibmiibidjanplána

Strategiijai vuodđuduvvi bargu galgá guoddit guhkás ja váikkuhit viidásit. Našuvnnalaš mánnástrategiija doibmii bidjan gáibida strategiija čatnama juo lean mearrádusdahkama ja doaibmama ráhkadusaide. Strategiija galgá sajáiduvvat lunddolaš oassin earenoamážit stáhta, guovlluhálddahusa ja gielddaid doaibmama. Mánnástrategiija sisdoalut guoskkahit buot servodatlaš eallima ja dan doibmiibidjamis galgá vuhtiiváldit viidásit servodaga eará doibmiid.

Našuvnnalaš mánnástrategiija lea oaivvilduvvon stivret doibmiibidjanplána, mii gárvvistuvvo juohke ráđđehusbajis. Doibmiibidjanplána válmmaštallojuvvo eará hálddašansurggiid gokčevaš virgebargun ja dohkkehuvvo stáhtaráđi oktasaščoahkkimis. Doibmiibidjanplánas spesifiserejuvvo dárkileappot, maiguin doaibmabijuiguin strategiijalaš linnjemiid ovddiduvvo guđege ráđđehusbajis. Našuvnnalaš mánnástrategiija galgá doarjut guđege ráđđehusa doibmiibidjanplána ja dasa laktásan parlamentáralaš ovttasbarggu sihke nannet ovttasbarggu ja máhttima koordinerema virgeoapmahaččaid ja eará servodaga surggiid ovddastan áššedovdiid gaskkas.

Mánnástrategiija guđege doibmiibidjanplána gárvvisteami, ollašuhttima ja čuovvuma galgá čatnat fuolalaččat válljejuvvon indikáhtoriidda, maiguin čuovvut nu strategiijas dahkkon linnjemiid ja ráđđehusbajiid guovdu ollašuhhton doaimmaid váikkuhusa. Doibmiibidjama ovdáneami galgá maddái čuovvut jeavddalaččat ja juohke ráđđehusbaji doibmiibidjama váikkuhanvuodas galgá dahkat čielggadusa.

Strategiija doibmiibidjan galgá vuođđuduvat doarvái dihtui sihke mihttomearrái siktejeaddji mánáid vuoigatvuođaid ovddideapmái nuppástuvvi diliin. ON:id mánáid vuoigatvuođaid komitea lea deattuhan dieđučoaggima ja mánnáváikkuhusaid árvoštallama ja mánnábušeahta dahkama mearkašumi seammá láhkai go mánáid vuoigatvuođaid guoskevaš doaibmaprográmmaid koordinerema. Dat leat deatalaš oassi mánnástrategiija ja dan doibmiibidjama. Seammás galgá luovvat vugiid, maiguin mánnástrategiija sáhttá buoremusat doarjut Suoma soahpamušgeatnegasvuođaid deavdima mánáid vuoigatvuođaid mearreáigeraporteremis.

Strategiija váikkuheaddji doibmiibidjan gáibida doarvái resurssaid ja máhttima. Doibmiibidjan galgá leat rastáhálddahuslaš ja dasa galgá váldit mielde viidasit servodaga eará doibmiid, álbmotservodaga sihke eará ahkásaš ja eará veahkadatjoavkkuide gullelaš mánáid ja rávisolbmuid.

Váikkuheaddji doibmiibidjan gáibida bissovaš struktuvrraid ja strategiijabarggu teahsis giddaneami stáhtaráđi, guovlohálddahusa ja gielddaid strategiijalaš plánemii ja mearrádusdahkamii. Ráhkadusaid ovddideamis galgá vuhtiiváldit earáid mánáid vuoigatvuođaid ovddidan oassebeliid dego mánnááittardeaddji ja riikkabeivviid vuoigatvuođaáššeolbmo bargguid. ON:id mánáid vuoigatvuođaid soahpamuša geatnegasvuođaid ollašuttin gáibida geavatlaččat čohkkejuvnon, jearggalaš ja bissovaš mánnástrategiija koordinerema ja čuovvuma ja doarvái doaibmanfápmudusaid.

Publication design:
Anni Tolvanen / Ellun Kanat

Illustrations:
Veera Kesänen / Ellun Kanat

Typefaces:
Noto Sans Regular & Bold

ISBN 978-952-00-9875-9 (pdf)

ISBN 978-952-00-9871-1 (painettu)